

ISSN 1300 - 3372

TÜRK KÜLTÜRÜNÜ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ

TÜRK KÜLTÜRÜ

SAYI 386

YIL XXXIII

HAZİRAN 1995

ATATÜRK'ÜN MEVLÂNA SEVGİSİ

Dr. Mehmet ÖNDER

Atatürk, Milli Mücadeleyi başlatmak üzere 19 Mayıs 1919 da Samsun'a çıkararak Anadolu'ya geçtikten ve 23 Nisan 1920 de Ankara'da ilk Büyük Millet Meclisini açtıktan ölümüne kadar, Konya'yı 12 kez ziyaret etmiş, bazı gelişlerinde, meselâ altıncı gelişi olan 3 Ocak 1925'de 10 gün, dokuzuncu gelişi olan 18 Şubat 1931 de 12 gün Konya'da Konya'nın konuğu olarak kalmış, Konyalılarla samimi sohbetlerde bulunmuş, Konya'nın fırın kebabını, saç böreğini tatmıştır. Atatürk'ün Konya'yı, Konyalıları çok sevdiği gerçektir. 20 Mart 1923 günü, eşi Lâtife Hanım'la birlikte Konya'ya geldiği zaman **Konya Türk Ocağını** da ziyaret etmiş, salonu dolduran gençlerin coşkusuyla o da coşmuş, bir saate yakın konuşmuş; **(Hep birlikte, elele, daha ileri, daha aydınlık günlere koşacağız.)** mesajını vermiştir. O akşam Türk Ocağı defterine yazdığı şu cümleleri burada bir kere daha tekrar etmek istiyorum:

(Konya, çeşitli Türk Devletleri yaşamış öz Türk vatanıdır.

Konya, yüzyıllardanberi tüten büyük bir nurun ocağıdır. Türk kültürünün esası kaynaklarından biridir.

Konya Türk Ocağı, Türkiye Türklüğünün hakiki bir timsali olmalıdır. Bu ocaktan milletin duygusunu, ülküsünü daima ısıtacak, nurlandıracak parlak alevler gökyüzüne yükselmelidir. Çok yükselmelidir. O kadar ki bu alev, vatanın bütün ufuklarında aydınlıklar vücuda getirebilsin.

Konya'nın gençleri, müteşebbis, cesur, sebatkâr evlâtları!.

Ocağınıza sahip olunuz. Bütün engeller, ocağınızın ateşi karşısında derhal yanıp, duman olmağa mahkûmdur..)

Evet, bu sözler Atatürk'ün, hem de yazılı ve altında **(Gazi M. Kemal)** imzasıyla.

Atatürk Konya'nın Türk kültürünün esası, köklü bir kaynağı olduğunu ifade etmekle birlikte "yüzyıllardan beri tüten büyük bir nurun ocağı"da saymaktadır. Bu mânevî nur, kuşkusuz, **Hz. Mevlâna Celâleddin**'in aydınlık düşünceleri, ölümsüz eserleridir.

Atatürk, bir devlet adamı, bir siyasetçi olduğu kadar, ömrünün çoğu cephelerde geçmiş üstün bir komutan, bir askerdir. Çok okumaktadır. Onun cephelerde dahi, çantasında kitap taşıdığı bir gerçektir. 16. Kolordu Komutanı olarak Doğu Cephesinde bulunduğu yıllarda yazdığı anılarında bunu görmekteyiz. (**Şükrü Tezer, Atatürk'ün Hatıra Defteri, Ankara, 1972**). Bu arada, İslâm ve Türk Tarihine dair eserleri de okuduğu gibi Mevlana'yı da okuduğu sanılmaktadır. Zira, 3 Ağustos 1920 günü Konya'ya ilk geldiği zaman Hükümet Alanında yaptığı konuşmadan sonra, yanında o zaman Milli Savunma Bakanı olan **Fevzi (Çakmak) Paşa**, 12. Kolordu Komutanı **Fahrettin (Altay)**, Burdur Milletvekili **Mehmed Akif (Ersoy)**, İstanbul Milletvekili **Hamdullah Suphi (Tanrıöver)** ve Antalya Milletvekili **Rasih (Kaplan)** olduğu halde ilk defa **Mevlâna Dergâhı** ve türbesini ziyaret etmişlerdir. (**Mehmet Önder, Atatürk Konya'da**, s: 8, Ankara 1989).

Atatürk'ün asıl ve uzunca bir süre, Mevlâna Türbesini ziyaretleri, Büyük Zafer'den yaklaşık beş buçuk ay önce, 1 nisan 1922 günü Konya'yı ikinci ziyaretlerinde olmuştur. Yanında Rus Büyükelçisi **Aralof** ve Azerbaycan Büyükelçisi **İbrahim Abilof** olduğu halde Batı cephesi teftişi dönüşü Konya'ya gelen Atatürk, coşkun gösterilerle karşılandıktan sonra, çeşitli ziyaretler yapmış, okulları gezmiş, 3 Nisan 1922 Pazartesi gününü **Mevlâna Dergâhı ve Türbesi**'ni ziyarete ayırmıştır. O günü Dergâh önünde Dergâh postnişin vekili Sertarik **Adil Çelebi** ve dervişler tarafından karşılanan Atatürk'e **Dergâh Semâhanesi**'nde bir semâ âyini yapılmış, semâ'dan sonra Dergâh Mutfağında yemek (lokma) verilmiştir. Adil Çelebi, Atatürk'e, **Mevlâna** hakkında Türkçe bazı kitaplar da vermiştir.

Atatürk'ün Konya'yı 5. ziyareti olan 20 Mart 1923'te ise Atatürk, 22 Mart 1923 günü akşama doğru **Mevlana**'yı bir kere daha ziyaret ederek postnişin Abdülhalim Çelebi ile uzunca bir konuşma yapmış, yemek yemiş, semâ'ı seyretmiş, Dergâh'tan ayrılırken (**Mevlana büyük, çok büyük**) diyerek ziyaretten duyduğu coşkuyu ifade etmiştir. Bu geziyi Atatürk'le birlikte Yeni Gün Gazetesi yazarı olarak sürdüren İsmail Habib (**Sevük**), daha sonra yazdığı (**Atatürk için**) adlı kitabında (**İstanbul, 1939**) şunları yazıyordu:

(Mevlevihane'de akşam yemeğine davetliyiz. Yemekten sonra semâ'a gidildi. Binbir sanat eseriyle dolu Mevlevihanenin billur avizeli ışıkları altında gövde olmaktan çıkmış gibi görünen semâzenler, âyin yerinin değirmi sahasında kollarını kanatlanmışlar gibi açıp başları üst kollarının sağ omuz küreklerine düşük, çıplak ayaklarının sessiz çevikliği ile hem mihveri, hem mahreki yapılan hareketler neticesi entarilerinin bel kayışından aşağı kısımlarını beyaz bir şemsiye gibi şişirerek hülyalı hülyalı dönerken, üst mahfeldeki kudümlerin tempoları içinden yükselen ney nağmeleri bütün kubbeyi doldurduktan sonra aşağıya, fakat yalnız kulaklara değil ruhları yıkayan manevi bir şelale halinde içimize dökülüyor:

Gazi de memnun.. Mevlevihane'den ayrılırken (Mevlâna büyük, çok büyük.) diyor.

Atatürk, Mevlâna'yı müslümanlığı Türk ruhuna intibak ettiren bir reformatör olarak görüyordu. Çankaya Köşkündeki Dil toplantılarından birinde, Konya Mevlevi Dergâhı eski postnişinlerinden, aynı zamanda tanınmış dilci **Veled Çelebi (İzbudak)**'la Mevlâna üzerinde konuşurken şöyle demişti:

(Mevlana, müslümanlığı Türk ruhuna intibak ettiren büyük bir reformatör olarak ta görünüyor. Müslümanlık aslında geniş mânâsıyla hoş görülme ve modern bir dindir. Sıcak bir iklimde oturan, Suyu nadiren kullanan, genel bir hareketsizlik içinde ömür süren Araplar için, müslümanlığın getirdiği günde 5 vakit abdest ve namaz, çok ileri seviyede bir yaşama hareketi olmuş, Hazreti Muhammed tebliğ ettiği bir dinle onları aynı zamanda uyusukluktan harekete sevk etmiştir. Şarp dağlar, yüksek yaylalarda at koşturan, erimiş kar suları ile yıkanan Asya Türkleri için abdest ve namaz çok tabii gelmiş ve severek müslüman olmuşlardır. Mevleviliğe gelince, o tamamen Türk geleneklerinin müslümanlığa nüfuz örneğidir. Semâ ederek, ayakta ve hareket halinde Allah'a yaklaşma fikri, Mevlâna'nın ve Türk dehasının en tabii ifadesidir. (Cemal Kutay, Atatürk'e Göre Mevlâna, 10 Kasım 1963 tarihli Yeni Konya Gazetesi).

Tekke, Zaviye ve Türbelerin kapatılması ve buralarda mevcut tarih, sanat tarihi ve etnografya ile ilgili müzeliik eserlerin müzelere verilmesi

kararından sonra Atatürk, Konya'da **Mevlâna Dergâhı ve Türbesi** için bir ayrıcalık tanımasını, bu külliye'nin kapatılmayarak mevcut eşyası ile müze halinde düzenlenmesini ve de halkın ziyaretine açılmasını istemiştir. Bu istek üzerine Bakanlar Kurulu kararı ile **Mevlâna Dergâhı ve Türbesi** (Asar-ı Atika Müzesi) adıyla müze olarak düzenlenmiş, 1927 yılında ziyarete açılmıştır. Atatürk hem kendi isteği ile Müze haline getirilen **Mevlâna Dergâhı ve Türbesi**'ni ziyaret etmek, hem de Konya'da bir süre dinlenmek üzere Konya'yı 18 Şubat 1931 günü 9. cu kez ziyaret etmişlerdir. Konya'da birkaç gün dinlendikten sonra 21 Şubat 1931 Cumartesi gününü **Mevlâna Müzesi**'ne ayıran Atatürk, Müzede tam 3 saat kalmıştır. Sergilenen halıları, levhaları, yazma eserleri teker teker incelemiş, özellikle, 14. ve 15. yüzyıllarda Türkçe'ye çevirilmiş **Kur'an** yazmaları dikkatini çekmişti:

(Demek, atalarımız yüzlerce yıl önce Kur'an'ı tercüme etmişler. Buna memnun oldum) demiştir.

Daha sonra **Mevlâna**'nın elbiselerini görmüş:

(Bugüne kadar ne güzel muhafaza edilmiş,) diyerek, Şems'e ait serpuşu (başlığı) o gün yanında bulunan Milli Eğitim Bakanlığı Müfettişi **Hasan Ali (Yücel)**'ye giydirmiştir. Bu sırada Müze Müdürü **Mehmet Yusuf (Akyurt)**, eşi Sıdıkiye Hanım'a Müzede bulunan işlemeli bir Türkmen kadın elbisesini giydirmiş, Atatürk bu iki yüz yıllık elbisenin işlemelerine hayran olmuştur.

Atatürk, Müze salonlarındaki incelemelerinden sonra, eski Çelebi Dairesi olan Müdür Odasına geçmiştir. Odanın, **Mevlâna**'nın sandukasının yer aldığı Türbeye açık Niyâz Penceresi kemeri üzerine yıllar önce yeşil destarlı bir Mevlevî sikkesi (külâhı) resmedilmiş ve sikkenin üzerine de talik yazı ile **Mevlana**'nın farsça şu rubaisi yazılmıştır:

**Derha heme besteend illâ der-i tu
Ta reh nerebed garib illâ ber-i tu
Ey der Kerem-u-izzet-u nur-efsani
Horşid-u mah-u sitaregân çâker-i tu**

Yazı Atatürk'ün dikkatini çekmiş ve yanında bulunan **Hasan Ali (Yücel)**'ye okumasını ve tercüme etmesini emretmiştir. Farçayı çok iyi bilen **Hasan Ali**, rubaiyi okumuş ve Türkçeye şöyle çevirmiştir:

(Ey keremde, yücelikte ve nur saçıcıkta güneşin, ayın, yıldızların kul olduğu sen (Allah). Garip aşıklar, senin kapından başka bir kapıya yol bulmasınlar diye öteki bütün kapılar kapanmış, yalnız senin kapın açık kalmıştır). Atatürk, tercümeyle dikkatle dinledikten sonra, son cümle üzerinde durmuş, şöyle demiştir:

(Demek bütün kapılar kapandığı halde, bu kapı açık oluyor. Doğrusu belki 1923 yılında burayı ziyaretim sırasında, bu Dergahı kapatmayalım, müze haline getiriniz demiştim. Görüyorum ki, şu konuda şiirin hükmünü yerine getirmişim. Bakınız ne kadar güzel bir müze burası..) demiştir.

Daha sonra Müze Müdürünün uzattığı Müze Hatıra Defteri'nin süslü bir sayfasına şu cümleyi yazarak, altını imza etmiştir.

(Bilgi eseri olduğu anlaşılan tertip ve intizamdan çok memnun oldum. 21.2.1931. Gazi M. Kemal).

Müze Müdürü, hazırladığı Müze Rehberini ve bazı kitap müsvetelerini Atatürk'e göstermiş, Atatürk Konya Valisi İzzet Bey'e bunların basılmasının faydalı olacağını söylemiştir. Bu arada Kütüphaneyi de ziyaret eden Atatürk, burada asılı bir levhayı yanında bulunan Konya Milletvekili Fuat (Gökbudak)'a okutmuş, tercümesini yaptırmıştır. Levhada Mevlâna'nın şu beyiti yazılıydı:

Ne büved der kitabha dil-ü derd
Vez dil sad kitab bayed kerd

Fuat Gökbudak'ın tercümesi şöyleydi:

Kitaplarda bulunmaz ne gönül, ne ızdırıp
Bir gönülden yapılır fakar yüz ciltlik kitab

Atatürk, bundan memnun olmuş, "doğru" demiştir.

Atatürk, Müzeden sonra günün bütün saatlerini Konya'daki Selçuklu eserlerini gezmeye ayırmış, bilim ve sanat dolu bir gün yaşamıştır.

Atatürk, bu ziyaretinden sonra Konya'ya 3 defa daha gelmiştir. Bir ziyaretinde tren Konya'ya girerken, vagonun penceresinden Mevlana Türbesi'nin çinilerle süslü Yeşil Kubbesi'ni görmüş, yanındakilere şöyle demiştir.

(Ne zaman bu şehre gelecek olsam, içimde bir heyecan duyuyorum. Mevlâna düşünceleri ile benliğimi sarar. O çok büyük bir dahî, çağları aşan bir yenilikçi.)

Sözü burada bitirmek istiyorum. Atatürk'ün bu Mevlâna saygısı ve sevgisi üzerine daha bir çok hatıra ve anekdotlar anlatılmıştır. Onun isteği ile Müze halinde ziyarete açılan **Mevlâna Dergahı ve Türbesi**, bu gün yılda milyonları aşan ziyaretçisi ile gözleri ve gönülleri boyurmaktadır.

HABER

Marmara Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü 17 Mayıs 1995 günü Enstitümüz üyesi Prof. Dr. Ahmet Temir için bir saygı günü tertip etmiştir.
